

EUROFÖDERALIZMUS ÉS PERSZONALISTA FILOZÓFIA

SZABÓ Tibor

Az európai kontinensen, különösen az I. világháborút követően egyre nyilvánvalóbbá váltak annak a politikai, gazdasági és nem utolsó sorban kulturális-filozófiai válságnak a jelei, amelyek már hosszabb idő óta foglalkoztatták a politikusokat, történészeket, filozófusokat, szinte az egész európai értelmiségi réteget.

Nem véletlen, hogy Európa sorsát a század első felében egyöntetűen igen borúlátóan ítélték meg a legkülönfélébb szellemi áramlatokhoz tartozó gondolkodók. Oswald Spengler nagy hatású könyvében (Claude Lorrain egyik festménye után) a Nyugat alkonyáról beszél, a fenomenológia megalapítója, Edmund Husserl az európai válságot az európai filozófia hanyatlásával hozta összefüggésbe. Lukács György a nyugati civilizációt a „Szakadék nagyszállóhoz” hasonlította, amelyből kettős távlat nyílik: egy salto mortale, azaz zuhanás a kétségbeesés szakadékába, vagy egy salto vitale. Az értelmiség szinte általános életérzése volt az elmúlás, a pusztulás. Költők, írók, képzőművészek kapcsolódtak a tragikus, abszurd lét kifejezéséhez. S mindezt általánosan, európai dimenziókban tették. Olyan filozófusok, írók, mint Benedetto Croce, José Ortega y Gasset, Miguel de Unamuno, Jacques Maritain vagy Albert Camus foglalkoztak Európa történelmi helyzetével, szellemi, filozófiai válságának okaival. Paul Valéry kis könyvet írt Európa nagyságáról és hanyatlásáról, Julien Benda elemezte a nacionalizmus szerepét, veszélyeit és az írástudók felelősségére apellált. Maga T. S. Eliot is az európai kultúra eltévelyedéséről írt és arról, hogyan szerezhetné vissza Európa elvesztett dicsőségét. A neves történész, Arnold Toynbee egyenesen a nyugati civilizációs ciklus közelgő végéről beszélt.¹

Miközben a reális helyzetből kiinduló s egyre pesszimistább vélemények megfogalmazódtak, vele párhuzamosan az értelmiség másik része – gondolunk itt elsősorban olyan politikusokra, társadalomtudósokra, mint például Robert Coudenhove-Kalergi, Jean Monnet és Robert Schuman – a pozitív perspektíva megfogalmazásával volt elfoglalva. Ők a gyakorlatban, a társadalmi-politikai viszonyok megváltoztatása irányában keresték a belőle kivezető utat. Talán éppen a filozófusok, a művészek

negatív helyzetértékelése ösztönözte őket erre? Mindenesetre már az 1920-as évek végén, de különösen az 1930-as évek elején kibontakoztak azok a szellemi irányzatok és gyakorlati mozgalmak, amelyek fontos bázisul szolgáltak az európai egység későbbi megvalósulásához. Ezek az irányzatok szinte kivétel nélkül „új rendet” akartak létrehozni és ekképpen is nevezték magukat.²

I. A perszonalizmus útja Európához

Az egyik jelentős irányzat Európa megújításához a filozófia oldaláról érkezett és jutott el a társadalom- és politikafilozófián át a politikai cselekvésig. S ez pedig a perszonalizmus volt.

A főként katolikus inspirációjú perszonalizmus elsősorban Franciaországban terjedt el és az 1935-ben alapított *Esprit* című folyóirat köré csoportosult értelmiségiek, Emmanuel Mounier és Jean Lacroix voltak a főbb képviselőik. Az egész irányzat bemutatása nem lehet itt feladatunk, mi csak azokat az oldalait emeljük ki, amelyek alkalmassá tették a perszonalizmust arra, hogy esetleg később jelentős szerepet játsszon az európai egység megteremtésében.

A perszonalizmusnak még a Max Scheler-féle hagyomány alapján volt komoly érték-orientált jellege és részben individualizmus-ellenessége. Ezt a koncepciót a német filozófiai tradíció alapján fogadta el Mounier, de Lacroix már úgy gondolta, hogy a személyiséget az individualitás és a közösségiség együtt alkotják.³ Nem az elkülönült egyénnek, hanem a Másik felé orientálódó és önmegvalósító személyiségnek van abszolút értéke a perszonalizmusban. A másik felé való orientálódást pedig a szeretet alapozza meg. Mounier azt mondja: „létezni annyi, mint szeretni”. A francia perszonalizmus képviselőinek ugyanakkor erős a társadalom-kritikája, azaz a konkrét helyzetet ők is borúlátóan ítélték meg. Mounier szerint: „a civilizáció szemünk láttára agonizáló rendszere egyike a legszegényebbeknek azok között, amelyeket a történelem ismert”.⁴ A politikai erőszak és a gazdasági kényszer nyomása alól – Mounier kifejezésével élve – csak egy morálisan megalapozott „új rend” segítségével lehet kijutni. A perszonalizmus tehát a társadalom megújítását szeretné elérni s eszközeiben gyakran fordul szembe a katolikus egyház hivatalos ideológiájával, a neotomizmussal.

Mindenképpen fel kell figyelni a korai perszonalizmusnak a Másikra, a közösségre való orientációjára, hiszen ebből következik majd náluk a szűk nemzeti érdekek egyértelmű meghaladása, valamint az Európára való kitekintésük. Ennek alapját pedig az általuk kidolgozott „európai humanizmus” koncepciója adná.⁵ Abban az időben a perszonalizmus radikális filozófiának számított, hiszen Mounier egyenesen „révolution personnaliste et communautaire”-ről beszélt. Az „Europe communautaire” – a közösségi Európa mai fogalma tehát nyilvánvalóan erre a szóhasználatra megy vissza.

A perszonalizmus filozófiáját a magyar szakirodalomban ennek ellenére méltatlanul szerényen ismerik és ismertetik. Érdeemes felfigyelni viszont arra az új jelenségre, hogy a nyugat-európai szakirodalomban Európával, az európai egységgel kapcsolatosan egyre sűrűbben emlegetik a perszonalizmust, mint olyan filozófiát, amelyre alapozni lehetne az integráció egyik lehetséges változatát, a föderalizmust.

2. Perszonalizmus és a föderalizmus-elméletek

A XX. századi filozófia- és gondolkodástörténetben majd minden évtizednek megvolt a maga jellege, „szelleme”: a ‘20-as éveknek éppúgy, mint például a ‘60-as éveknek. Az utóbbi időszakban kezdik felfedezni és újraértékelni az 1930-as évek „szellemét”, mint olyan eredeti karaktert, amely sokkal több figyelmet érdemel, mint eddig gondolták. Különösen így van ez az európai krízisből való kilábalás lehetőségeinek a keresését illetően. Ebben a vonatkozásban éppen a ‘30-as években kialakuló perszonalizmus sem csupán egyik filozófiai áramlatként jelenik meg, hanem az európai társadalom megreformálási kísérlete egyik *mozgalmaként*. S e téren igen jelentős többlet információk birtokába jutott a kutatás az utóbbi időben, elsősorban az európai föderalizmus orgánumának, a *L'Europe en formation* (A formálódó Európa) című folyóirat jóvoltából.⁶ A folyóirat általában nagy teret szentel az euroföderalizmus kialakulásának és gondolati előzményeinek.

A föderalizmus első, jelentős filozófiai megfogalmazását Immanuel Kantnál, az örök békéről írt könyvében találhatjuk meg. Szerinte az európai államok közötti békét csak a föderalizmus képes garantálni. Hat alapelvéhez fűzött második definitív tételében kimondja: „a nemzetközi jognak a szabad államok föderációján kell nyugodnia”. S ezért az egyes országoknak Kant szerint népszövetséget kell alkotniuk, amelyre ráruháznák a kényszerítő hatalmat. A német filozófusnak ez a koncepciója hozzájárult a XX. század első felében létrejött Népszövetség megalapításához. *Saint-Simon* már az industrializmus oldaláról közelítette meg a kérdést, amennyiben *Saint-Simon* szerint a jövő társadalmának alapja a munkát végzők széles körű kooperációja. *Réorganisation de la société européenne* című művében a társadalmakat összefogó erőt az iparban látja: „Tout par l'industrie, tout pour elle” – volt a jelszava. Az emberiség fejlődésének végcélja az „association universelle”, az egyetemes társulás, amelyben az ellentétes érdekek egy magasabb egységben oldódnak fel. A föderalizmus egyik legfontosabb előfutárának mégis *Proudhon* tekinthető. *Proudhon* az emberek közötti kapcsolatokban nagy hangsúlyt fektetett az önkéntes társulás útján létrejött decentralizált, autonóm jellegű föderatív szervezeteknek. Koncepcióját „globális föderalizmusnak” is szokás nevezni. *Marx*, aki bírálta *Proudhont*, az európai emberiség összefogását a proletár közösségek megteremtésétől és tudatosságuk fokának emelésétől, valamint az ember ember által való kizsákmányolása megszüntetésétől várta.

A föderalizmus elméleti alaptételeinek kidolgozásával párhuzamosan megtörtént az elvek gyakorlati alkalmazása is nem csak Svájcban, Németországban, hanem elsősorban az USA-ban, majd Kanadában. Az amerikai államok föderalizmusának kidolgozása főleg Alexander Hamilton nevéhez fűződik, aki a XVIII. század végén élt és fogalmazta meg azokat az elveket, amelyekben az USA ma is nyugszik.⁷ A Hamilton-féle föderális államkoncepció lényege, hogy a föderális állam csak a külügy és a hadügy fölött rendelkezik, de ezzel eléri azt, hogy az egyes államok közötti kapcsolatot pusztán jogi eszközökkel lehet szabályozni és rendezni. A hatalommegosztásnak ez a formája biztosítja a föderális állam egyensúlyát, és az egyes államok autonómiáját.

Később, ezen elméleti előzmények és gyakorlati tapasztalatok után, a XX. század elején, a társadalom megújítását igénylő csoportok, értelmiségiek újra visszatértek a föderalizmus eszméjéhez. S erre, úgy látszik, éppen a perszonalizmus filozófiáját kidolgozó gondolkodók körében volt meg az akarat és a szándék.

3. Alexandre Marc „integrális föderalizmusa”

Az 1930-as évek legelején a francia, úgynevezett „non-konformista” értelmiségiek csoportjai több kört, társaságot és folyóiratot alapítottak. A *Jeune Droite*, az *Action Française*-hez közel álló kör a *La Revue Française*-t és a *Combat*-t, a perszonalizmus atyjaként számontartott Emmanuel Mounier az *Esprit*-t és végül Alexandre Marc és társai (Robert Aron, Raymond Aron, Arnaud Dandieu és Denis de Rougemont) a *L'Ordre Nouveau*-t hozta létre kezdetben (1930-ban) körként, majd folyóiratként.

A *L'Ordre Nouveau* (Új Rend) 1933 májusa és 1938 szeptembere között rendszeresen megjelent. Abban az általános krízis-helyzetben, amikor az egész nyugati civilizáció elveszítette minden vitalitását, a folyóirat célja „a francia politika megújítása, megfiatalítása” volt.⁸ Az „Új Rend” képviselői szerint ez a társadalmi és civilizatórikus válság azért mélyült el, mert a kor „a birtoklásnak ad elsőbbséget és nem a létnek, az anonimitásnak és nem a személyesnek, a felelőtlenségnek és nem a felelősségteljesnek, a tömegnek és az absztrakt egyénnek és nem a konkrét személynek”. Ebben a helyzetben, megítélésük szerint az ember „amorf, passzív lesz egy végtelen nyáj közepén” és nem képes kifejleszteni személyiségét. Ezért szerintük eljött az ideje az igazi és „forradalmi közösségek” alakításának. A megújulást pedig a szellemiség síkján és a föderális demokrácia terén, a gazdaság tervszerűvé tétele terén képzelik el. Tervükre felfigyelt a már akkor befolyásos politikusnak számító *Charles de Gaulle* is, aki a *L'Ordre Nouveau* több ülésére is eljárt 1934–35-ben.

A személyiség fontosságának ez az 1930-as évek legelején történő hangsúlyozása mindenképpen jelentős újdonság a filozófiatörténet írás számára, hiszen – Alexandre Marc visszaemlékezése szerint (amit senki sem igazított ki) – Franciaországban, ilyen összefüggésben ő a perszonalizmus fogalmát mindenképpen Mounier előtt használta. Ez olyan mozzanat a perszonalista filozófia történetében, amit eddig

szinte egyáltalán nem említenek az irányzat történetével foglalkozó tanulmányok, szakkönyvek. Alexandre Marc gondolataira és tevékenységére tehát mint olyanra kell felfigyelni, amely alapvetően hozzájárult a perszonalista filozófia alapjainak a kidolgozásához.⁹

Ki is volt *Alexandre Marc*? 1904-ben, Odesszában született zsidó családból, Alexander Markovitch–Lipiansky néven. 1919-ben hagyta el Oroszországot, Párizsban telepedett le, majd Freiburgban Husserl tanítványa lett, ahol fenomenológiát tanult. Kantiánus stúdiumokat Jénában folytatott, majd Franciaországba visszatérve előbb jogi, majd az *École libre des sciences politiques*-ban politológus diplomát szerez. 1930-ban hozza létre a *L'Ordre Nouveau* (Új Rend) című mozgalmat majd folyóiratot, amelynek szellemiségét főként Proudhon, Péguy, Bergson és Barres befolyásolja. Néhány évig publikál a Mounier-féle *Esprit* című lapban. Inspirációja ekkor már egyértelműen perszonalista, hiszen kapcsolatban állt a német perszonalista filozófussal, William Sternnel is, akivel intenzív levelezést folytatott. Ezek a törekvései a folyóirat manifesztumaiban 1930-tól nyomon követhetőek. 1945 után a perszonalista szellemiségű föderalizmus gondolata már elterjedőben volt. Alexandre Marc 1947-ben szervezte meg az *Union européenne des fédéralistes* szervezetét. A mozgalom viszonylagos visszaszorulása következtében az elméleti munka intenzívebbé tétele érdekében 1954-ben létrehozta a *Centre International de Formation Européenne*-t, amelynek központja ma Nizzában található. Jelenleg Dél-Franciaországban él és még ma is rendszeresen publikál.

Az „integrális föderalizmus” kifejezést Alexandre Marc 1945 után következetesen használja. Az „integrális” jelző annyit jelent Marcnál, hogy a föderális mozgalomnak alulról, a személytől kell kiindulnia, haladnia a régiós közösségeken keresztül egészen a föderális Európa felé. Hármassztruktúrája: „communauté”, „société” és „état fédéral”, azaz kisközösség, civil társadalmak és föderális állam a személyiség elsőbbségének elvén nyugszik.

4. Perszonalizmus és a Marc-féle föderalizmus kapcsolata

Személyiségnek ez a kiemelt szerepe indokolta, hogy a perszonalista gondolkodók társadalom- és politikaelméleti nézeteiben prominens hely illesse meg a föderatív elképzeléseket. Alexandre Marc például 1936-ban így ír az általa követett módszerről: „ezt a módszert a személy univerzalizmusának nevezik a Szellem terén, föderalizmusnak a politika síkján és életminimumnak a gazdaság területén...” A *L'Ordre Nouveau* másik kiemelkedő személyisége, Denis de Rougemont, tulajdonképpen Marc szellemében így fogalmaz: „a perszonalizmus politikai következménye a föderalizmus”. Szintén ő, 1948-ban az európai emberekhez intézett üzenetében az „emberi személyiség jogainak és kötelességeinek a védelmét”, az emberi méltóságot és szabadságot tartja a legfontosabb követendő célnak a föderalizmusban.¹⁰

Perszonalizmus és föderalizmus kapcsolatának összetettségét is világosan igyekeztek körvonalazni. Alexandre Marc szerint „a föderalizmus – perszonalizmus”, azaz belőle származik, annak meghosszabbítása, de nem egyenlő magával a perszonalizmussal. A perszonalizmus bizonyos tekintetben több is, mint a föderalizmus, ez utóbbi viszont Marc szerint saját filozófiai lényegét éppen a perszonalizmusból meríti. De – ahogyan Marc fogalmaz – : „a perszonalizmus igényli a föderalizmust (a legszélesebb értelemben), mint saját beteljesülését, a föderalizmus pedig magában foglalja a perszonalizmust, mint szellemi, örökösen éltető forrását”.¹¹ A föderalizmus tehát a perszonalizmus konkrét, a társadalmi-politikai valóságba megvalósuló lehetősége, amely konkrét elkötelezettséget kíván meg a hozzá csatlakozóktól.

Legutolsó, talán legjelentősebb elméleti művében, amelynek címe: *Fondements du fédéralisme. Destin de l'homme à venir*, (1997) a föderalizmus alapelveit a következőképpen fogalmazza meg: minden emberi lénynek a garantált szociális minimumot megadni, a gazdaságot racionális tervezés alapján újjászervezni, megteremteni a világ-békét, egy olyan emberi rendet, amely biztosítja a szabad és felelős ember üdvét.

A perszonalisták a társadalmi szervezet kérdésében pluralisták voltak, aminek következtében számukra a föderális intézményi struktúra *sokfélesége* evidens követelménynek számított. Mégis, a II. világháborút követő években éles vita alakult ki arról, milyen alapokon is hozzák létre valójában az Egyesült Európát. E vitában a föderalizmus szinte minden fórumon hangoztatta saját, a perszonalizmus filozófiáján alapuló elveit.

5. Viták a föderalizmusról és Európáról

A II. világháború után beérni látszottak azok az erőfeszítések, amelyeket már korábban – Koudenhove-Kalergi 1924-es *Páneurópai manifesztumától* kezdődően – az európai egységet szorgalmazó erők tettek ennek érdekében. 1946-ban Londonban rendeztek egy találkozót, amelyen Winston Churchill is részt vett, az a brit kormányfő, aki még ez év szeptember 19-én Zürichben az „Európai Egyesült Államokról” beszélt. Ezután rendeztek egy konferenciát a svájci Hertensteinben, majd – a Robert Schuman neve által ismertté és európai központtá lett – Luxembourgban is.¹²

A sok konkurens elképzelés, integrációs modell között ott szerepelt az euroföderalizmus, a legkülönbélebb föderalista elképzelésekkel. E sokirányú föderalista irányzatot Alexandre Marc szerette volna egyetlen mozgalommá szervezni. Az első kísérletre 1946. december 9-én, Bázelen került sor, ahol a mozgalom főtitkárává választották, majd a másodikra egy hét múlva, december 15–16-án Párizsban. Itt alakult meg az *Union Européenne des Fédéralistes*. A szervezet munkájában az „integrális föderalizmuson” kívül több irányzat is résztvett, mint az angol *Federal Union*, az úgynevezett mondialisták, akik a világperspektívát fontosabbnak tartották az európainál, valamint a proudhoni szocialisták. Ez a sokféleség a későbbiekben jelentősen

csökkentette a föderalizmus hatékonyságát az európai egység folyamatában. Az UEF első közgyűlését Montreux-ben tartotta 1947. augusztus 27–31. között, amelyen már 16 ország föderalistái vettek részt. Ezen a konferencián Alexandre Marc elképzelése mellett hangot kapott az angol *United Europe Movement* „unionista” koncepciója is. De mindkét irányzat fellépett az európai integráció úgynevezett „funkcionalista” modelljével szemben, amelynek ideológiai alapját a liberalizmus képezte. Alexandre Marcnak Montreux-ben sikerült eggyé kovácsolni a föderalistákat ezzel a formulával: „L'Europe une dans un monde uni!” (Egy Európa, egy világban!)

A hágai kongresszus, 1948. május 7–10 között fordulatot hozott a föderalizmus és az egységesülő Európa életében. A kongresszuson Winston Churchill elnökölt és nagyhatású beszédet mondott Julianna hercegnő és Bernhard herceg jelenlétében. A reprezentatív jellegű találkozón az akkori Európa prominens képviselői vettek részt, köztük François Mitterand, Jean Monnet és Robert Schuman. A konferencián az emberi jogok kérdéséről tárgyaltak és javasolták egy európai bíróság felállítását, majd 13 kormány részvételével nemsokára, a konferencia egyik következményeként létrehozták a *Conseil de l'Europe*-ot, az Európa Tanácsot. 1948. októberében a hágai konferenciát szervező nemzetközi koordinációs bizottság átalakult párizsi és londoni székhelyű „Európai Mozgalommá” (*Mouvement européen*). A hágai konferencián azonban a föderalisták már nem játszottak olyan meghatározó szerepet, mint korábban, még akkor is, ha a jogi és kulturális bizottságokban előadásokkal is szerepeltek.

1948. november 6–11 között Rómában, a Palazzo Veneziában Luigi Einaudi olasz köztársasági elnök köszöntőjével vette kezdetét a föderalizmus újabb konferenciája. Ezen azonban a már megosztott föderalisták közül Marc vezetésével csak az „integrálisták” vettek részt, mert nem értettek egyet nemcsak az általuk „megalkuvóknak” nevezett többi irányzat képviselőivel, hanem még inkább elhatárolták magukat a funkcionalisták elképzeléseitől, akik viszont egyre jobban megerősödtek. Marcnak már nem volt nagy befolyása az *Európai Szén és Acélközösség* létrehozására, ha az általuk is szorgalmazott regionális együttműködés volt is, ennek ellenére kapcsolatba maradtak a többi irányzat képviselőivel. Marc 1951-ben többször találkozott és tárgyalt az akkori francia külügyminiszterrel, Robert Schumannal. A föderalizmus – ha el is veszítette közvetlen befolyását az események alakulására – mégis tovább élt. Tagjai számos konferenciát, értekezletet tartottak és tevékenységüket egyre inkább az elméleti munkára összpontosították. Ennek egyik eredménye a legjelentősebb nyugat-európai oktatási intézmény, a CIFE (Az európai formálódás nemzetközi központja) létrehozása volt, amely ma is aktívan működik. Marc javasolta egy másik intézmény, a *Le Congrès du peuple européen* megteremtését, amire 1957-ben Torinóban került sor. Ebben a tervében az *Il manifesto di Ventotene* című híres kiáltvány megfogalmazója, a „hamiltonista” irányzatú Altiero Spinelli segítette. Ez a nemzetek feletti szervezet néhány fontosabb európai város képviselőit fogta össze, tehát eredeti meggyőződésének megfelelően az embereket próbálta egymáshoz közelíteni. Igazán azonban a föderalizmus már nem volt képes megújulni. Az 1960-as években az UEF nevet

változtatott és megalakult a ma is működő *Mouvement fédéraliste européen*, az Európai föderalista mozgalom.

Alexandre Marc – a szervezeti kudarcok ellenére – továbbra is hangoztatja a föderalizmus, az emberi léptékű, nem centralizált Európa létrehozásának szükségességét. „Célunk, ami alá mindent alá kell rendelni, az, hogy megpróbáljuk megteremteni az emberi léptékű társadalmat. Emberit, ami egyszerre individuális és kollektív, más szóval a személyes-emberi társadalmat, a szabad és felelős személyes-emberét...”¹³ Alexandre Marc a „sokszínű és többszólamú” Európa híve, amelyben a különbségeket kell „föderalizálni”. Ezen elvek megvalósításához szükséges lenne, szervezeti szinten, egy *Assemblée constituante*, azaz egy európai „Alkotmányozó Gyűlés” létrehozása, amely kidolgozna egy alkotmányt az európai föderáció számára. Az alkotmányt pedig nem a kormányok vagy nemzeti parlamentek, hanem az európai nép fogadná el. Erre lenne jó az *Európai nép kongresszusa*. Látható, hogy ez a terv igen radikális és megvalósításához a mai *status quo* jelentős megváltoztatására lenne szükség.

7. A „perszonalista föderalizmus” – ma

Alexandre Marc köré évek során komoly föderalista meggyőződésű csoport tömörült. Ennek köszönhetően sok országban van szervezete az európai integráció föderalista modelljének. Az egyik legerősebb ilyen szervezet a Rómában, Raimondo Cagiano de Azevedo vezetésével működő olasz *Centro Italiano di Formazione Europea*, amely Budapesten is szervez előadás-sorozatokat, konferenciákat.

A föderalista elmélet és mozgalom legkiválóbb mai képviselője *Ferdinand Kinsky*. Nézeteit legutóbb *Fédéralisme et personnalisme* címen foglalta össze.¹⁴ Ebben rendkívül figyelemre méltó megjegyzéseket tesz és nemcsak az euroföderalizmus elméletét, hanem filozófiáját, a perszonalizmust is megújítani szándékozik.

Ferdinand Kinsky a perszonalizmus és a föderalizmus tradíciójának elfogadásából indul ki. Az európai egységet az „egyesült világban” képzei el, amely nem uniformizált, hanem olyan új civilizációt teremt, ami nem lehet sem Amerika-ellenes, sem harmadik-világ-ellenes, hanem a Robert Dahl-féle „politika előtti” (prépolitique) területen, azaz a *consensus omnium* területén jön létre. Kinsky elemzésében éppen ezt a „prepolitikai” megalapozást tartja fontosnak. Persze, látja azt is, hogy alkotmányos alapokra, közös intézményekre is szükség van, de ezeknek az európai intézményeknek szerinte az általánosan elfogadott civilizációs értékeket kell tükrözniük. „Ez a civilizáció csak egy közös etikán alapuló társadalom műve lehet.”

De milyen is az európai etika? – teszi fel a kérdést Kinsky. Milyen is e végtelenen megosztott világ és Európa erkölcsi ideálja? Nem végtelenen megosztott ez is? Értelmezhető-e a gondolat és az erkölcs egysége e civilizációs és értékválságos időben? „Ebben a zavaros helyzetben, amelyben első pillantásra a konszenzus lehetetlen, milyen etikai bázist, milyen alapvető értékeket lehet javasolni?” – kérdezi Kinsky.

Az ezekre a kérdésekre adandó válaszát a *L'Ordre Nouveau*- és az *Esprit*-féle perszonalizmus inspirálja, de közben hivatkozik Scheler, Stern, Buber, Marcel, Maritain és Bergyajev koncepciójára is. Közvetlen elődeinek Denis de Rougemont-t és Alexandre Marcot tekinti. A mai kor legjelentősebb perszonalistájának pedig II. János Pál pápát tartja, aki egyébként Schelerből doktorált és enciklikáiban rendre a személyiség jogait, a perszonalizmus értékeit védi.

Az európai egység „realista” (Adorno) és „funkcionalista” modelljét ő is, mint elődei, saját felfogásával szembenállónak, „konformistának” tartja és elutasítja. Szerinte a perszonalizmus keletkezése idejének, az 1930-as éveknek sok jelensége megismétlődik ma: a létbizonytalanság, az erőszak, a munkanélküliség, az erkölcsök, a struktúrák, az értékek összezavarodása, a család válsága, stb. Kérdés számára, hogy az 1930-as évek és a mai kor válsága nem ugyanabból a forrásból ered-e. Persze, van különbség a válság mélységét tekintve a két időszak között, de az is igaz – írja Kinsky – , hogy az „erkölcs dezintegrációja” ma jelentősebb, mint egykor. A mai válság azonban még jobban el fog mélyülni, mert a technika fejlődése kifejezetten károsan hat az emberre. Az embernek a természeti környezetével és a másik emberrel való kapcsolata egyre inkább elszemélytelenedik, egyensúlytalanná válik. Vagy az individualizmus, vagy az eltömegesedés fenyegeti, és mindkettő kedvez az etatizmusnak, a centralizmusnak, a politikai egyensúlyvesztésnek, amit a föderalizmus mindig is elutasított. Paradox jelenség, hogy a hatalom koncentrációja növekedésével párhuzamosan csökken a tekintély fontossága, ami viszont aláássa a demokráciát. Tehát így az ember sorsa, létfeltétele sok vonatkozásban megkérdőjeleződik. Még a legújabb filozófiák, a marxizmus és az egzisztencializmus sem képes megválaszolni a Martin Buber által újból és újból feltett kérdést: „Mi is az ember?”.

Az embernek a természeti, anyagi világhoz és a szellemihez való dialektikus viszonyát csak a perszonalizmus képes adekvátan leírni. Az ember a perszonalizmus szerint egy „dichotom feszültség” előtt találja magát: az általa racionálisan uralt rész és „alkotó kivetítése”, azaz jövője előtt. Ezt a kettősséget csak egy transzcendens aktus képes föloldani, ami lehetővé teszi az „emberi személy kibontakozását”. Ez a transzcendens aktus emeli föl az emberi lényt a természet és az anyag fölé. „Lényegileg az ember csak jövője perspektívájában él.”

A perszonalizmus visszautasítja mind a kollektivizmust, mind az individualizmust. „Az individuum fogalmával a személyt, a kollektivitás fogalmával a pluralista közösségiség fogalmát helyezi szembe.” Kinsky szerint be kell látni, hogy az ember több csoportnak, társaságnak, társulásnak, közösségnek tagja. Ezt a sokféle és -forma realitást tiszteletben kell tartani. Közülük egy közösség (különösen az állam) nem rendelkezhet abszolút értékkel. Ennek a perszonalista koncepciónak az institucionalizálása vezet el a föderalizmushoz, amelynek „fő célja az egység és a különbözőség közti egyensúly” fenntartása.

„A személyiség kiteljesedése előbb autonómiáját, szabadságát követeli meg, de ezt csak azzal a feltétellel tudja elérni, ha a bázisközösségek, az emberi léptékű

csoportok – amelyek igazi személyes kapcsolatokat tesznek lehetővé – maguk is autonómok.” Ehhez pedig szükség van egyrészt „a nagy tömegszervezetek elnyomó jellegű centralizálása felszámolására”, de még inkább „emberi dimenziójú új közösségek létrehozására”. A föderalizmus Kinsky szerint éppen az *autonómia-követelésben* különbözik a liberalista jellegű integrációs elméletektől. Az új, autonóm közösségek korlátja a hasonló csoportok autonómiája, ami annyit jelent, hogy az autonómia nem jelenthet szuverenitást vagy abszolút szabadságot. Az autonómia létesítése azonban óhatatlanul is feszültségekhez, konfliktusokhoz vezet, amit csak az önálló döntéssel rendelkező központok közti kooperáció képes a „szabad és felelős emberek civilizációja felé kanalizálni”. A föderális állam csak akkor lép fel, mint szubszidiáris erő, ha „alacsonyabb” szinten a problémát nem sikerül megoldani. Ennek ellenére a föderatív közösségeknek vertikálisan és horizontálisan is hozzá kell járulniuk a probléma megoldásához, részt kell venniük abban. Ez az úgynevezett *participációs-elv*, amelynek gyökerét Kinsky a „globális föderalizmus” atyjánál, Proudhonnál véli felfedezni.

A perszonalista föderalizmus teoretikusa, Ferdinand Kinsky tisztában van vele, hogy a gigantikus multinacionális társaságok, az „elnyomó etatizmus” idején az autonómián, a közösségeken alapuló modell igazán nem hatékony, sőt, utópikusnak tűnhet, de mint orientációs perspektíva még aktuális lehet. S végül, Kinsky azt is újból megfogalmazza, hogy a személyiség perszonalista felfogását a keresztény tradíció alapozta meg és ezért a föderalizmust is könnyebben magukévá teszik a hívők. Fontos megjegyzése viszont Kinskynek, hogy ez nem jelenti azt, hogy agnosztikusok, vagy ateisták ne lehetnének perszonalisták és föderalisták.

8. Egy lehetséges változat?

Alexandre Marc, Ferdinand Kinsky és munkatársaik, filozófusok, politikusok figyelmünkbe ajánlják az euroföderalizmust, mint az európai integráció egyik lehetséges változatát. A mai társadalmi-politikai realitás, persze, ennek megvalósítását erőteljesen megkérdőjelezi. Ennek ellenére sem érthető számunkra a föderalizmusnak az a lekezelő beállítása, amit Kende Tamás tollából, a tulajdonképpen tankönyvnek szánt *Európai közjog és politika* című kötetben olvashatunk.¹⁵

Az eddig elmondottak azt igazolják, hogy az euroföderalizmus, *különböző szinteken* – például az európai kultúra és civilizáció területén, amelynek sokféleségét nemcsak elismeri, hanem megtartását szorgalmazza is – lehet egységesítő erő. Azért is jelenthet az euroföderalizmus pozitív tendenciát, mert hiszen komoly elméleti-filozófiai bázison nyugszik, amelynek fő elve az emberi szabadság, az ember méltósága, az emberi közösségek autonómiájának megtartása, a személyiség jogainak tiszteletben tartása.

Kell-e ennél aktuálisabb üzenet?

Jegyzetek

¹ Több évszázad s benne a XX. század elejének Európa-képéről átfogó ismertetést ad ki-tűnő könyvében Denis de Rougemont: *Vingt-huit siècles d'Europe. La conscience européenne à travers les textes*. Paris, 1961. Payot. Európa történetéről, civilizációjáról, intézményi struktúrá-járól igen figyelemre méltó könyvet tett közzé Gérard Soulier: *L'Europe. Histoire, civilisation, institutions*, Paris, 1994. Armand Colin.

² Az „új rend” fogalmát többen is – egymással homlokegyenest ellenkező ideológiai beál-lítottaságú politikusok, filozófusok, mozgalmak – használták a XX. században. Folyóiratként elő-ször 1919-ben Antonio Gramsci adta az *Ordine Nuovo* címet baloldali újságjának, majd a per-szonalistákon kívül a század negyvenes éveiben a náci mozgalom is felhasználta saját céljai propagálására.

³ Jean Lacroix így ír: „Individu et communauté sont les deux catégories fondamentales de la personne”. In: *Le personnalisme comme anti-idéologie*, Paris, 1972. PUF. 6. old.

⁴ idézi Tordai Zádor, In: Márkus – Tordai: *Irányzatok a mai polgári filozófiában*, Bp. 1972. Gondolat, 279. old.

⁵ Lásd erről: Jean-Louis Dumas: *Histoire de la pensée. Philosophies et philosophes*. III. köt. Paris, 1990. Éditions Tallandier, 324. old.

⁶ A folyóirat alapítója Alexandre Marc volt, s a Nizzában megjelenő lapnak eddig több mint háromszáz száma jelent meg.

⁷ A hamiltoni elvek ismertetését, valamint a Thomas Jefferson-féle föderatív politika ismer-tetését lásd: Bayer József: *A politikai gondolkodás története* (Bp. 1998. Osiris) című könyvében.

⁸ Jean Touchard: *L'Esprit des années 1930: une tentative de renouvellement de la pensée politique française*, in: *Tendances politiques dans la vie politique française depuis 1789*, Paris, 1960. Hachette, 89. old.

⁹ Idézi: Isabelle Le Moulec–Deschamps: *Alexandre Marc et l'action européenne d'après-guerre*, In: *L'Europe en formation*, 1998. nyár, 309. sz. 50. old. Európa politikai egységese-lését kísérő vitákról és magáról a folyamatról lásd még: Jean–Claude Masclet: *L'Union politique de l'Europe*, Paris, 1993. PUF. Ennek magyar vonatkozásairól lásd: *Útban az Európai Unió felé*, (Szerk. Karikó Sándor), Szeged, 1998. Progress Alapítvány kiadása.

¹⁰ „La conquête suprême de l'Europe s'appelle la dignité de l'homme. Et sa vraie force est dans la liberté.” Denis de Rougemont-nak ezeket a szavait idézi Henri Rieben: „*Faire l'Europe c'est faire la paix*”, In: *L'Europe en formation*, 1998. tavasz, 308. sz. 26. old.

¹¹ Isabelle Le Moulec–Deschamps: *Alexandre Marc...*, id. mű, 52. old.

¹² Luxembourgnak az európai egység folyamatában játszott szerepéről lásd: *Le Luxembourg face à la construction européenne*, (szerk. Gilbert Trausch), Luxembourg, 1996. Centre d'études et de recherches européennes Robert Schuman.

¹³ Alexandre Marc: *Fondements du fédéralisme. Destin de l'homme à venir*, Paris, 1997, L'Harmattan, 128–129. old.

¹⁴ Ferdinand Kinsky gondolatait mi ez alapján foglaljuk össze. Lásd: F. Kinsky: *Fédéralisme et personnalisme*, In: *L'Europe en formation*, 1998. nyár 309. sz. 7–36. old.

¹⁵ Kende Tamás: *Integrációs elméletek*, In: *Európai közjog és politika*, (Szerk.: Kende Péter), Bp. 1995. Osiris – Századvég 83–85. old.